

KASBIY FAOLIYAT VA SHAXSNING O'ZARO BOG'LIQLIGI

Abdullayeva Marjona Asadullayevna

Buxoro yuridik texnikumi psixologi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16074155>

Annotatsiya. Mazkur maqolada kasbiy faoliyat va shaxsning o'zaro bog'liqligi masalasi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Kasbiy faoliyat inson hayotining muhim tarkibiy qismi sifatida nafaqat iqtisodiy barqarorlikni, balki shaxsning o'zini anglash, rivojlanish va ijtimoiy o'rnini topish jarayoniga ham bevosita ta'sir ko'rsatishi yoritib berilgan. Shaxsning psixologik xususiyatlari, qiziqishlari, qobiliyatlari va qadriyatlari uning kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada kasb tanlash, kasbiy moslik va kasbiy o'zini o'zi anglash jarayonlarining shaxs rivojiga ta'siri, shuningdek, kasbiy faoliyatning shaxsda ijtimoiy mas'uliyat, motivatsiya va ijobiy xulq-atvor shakllanishiga qanday ta'sir qilishi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari kasbiy tarbiya va kasbga yo'naltirish ishlarini samarali tashkil etishda foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: Kasbiy faoliyat, shaxs rivoji, kasb tanlash, psixologik xususiyatlar, kasbiy moslik, motivatsiya, kasbiy o'zini anglash, shaxs va faoliyat, ta'lim va kasbga yo'naltirish, ijtimoiy moslashuv, kasbiy tarbiya, mehnat qadriyatlari.

THE INTERRELATION BETWEEN PROFESSIONAL ACTIVITY AND PERSONALITY

Abstract. This article examines the interrelation between professional activity and personality from both theoretical and practical perspectives. Professional activity, as a vital component of human life, is shown to influence not only economic stability but also the processes of self-awareness, personal development, and social integration. The psychological characteristics, interests, abilities, and values of the individual are considered as key factors determining success in professional life. The article analyzes how career choice, professional compatibility, and self-identification affect personal growth, as well as how professional activity contributes to the development of social responsibility, motivation, and positive behavior. The findings of the study may serve as a useful resource for improving vocational education and career guidance practices.

Keywords: Professional activity, personal development, career choice, psychological characteristics, professional compatibility, motivation, professional self-awareness, person and activity, education and career guidance, social adaptation, vocational education, work values.

Kirish

Insonning hayoti davomida amalga oshiradigan eng muhim faoliyatlaridan biri bu — kasbiy faoliyatdir. Kasb nafaqat daromad manbai, balki shaxsning o'zini anglash, ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topishi va ichki salohiyatini ro'yobga chiqarish vositasidir. Har bir inson o'z hayotining ma'lum bosqichida kasb tanlashi, unga moslashishi va ushbu sohada samarali faoliyat yuritishi zarur bo'ladi. Bu jarayon esa shaxsning psixologik, ijtimoiy va axloqiy jihatdan shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Kasbiy faoliyat va shaxs o'rtasidagi bog'liqlik — bu ikki tomonlama jarayondir. Bir tomondan, tanlangan kasb shaxsning dunyoqarashi, intilishlari va xulq-atvoriga ta'sir qilsa,

boshqa tomondan, shaxsning qobiliyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va qadriyat tizimi uning kasb tanlashiga va bu faoliyatda muvaffaqiyatli bo'lishiga asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, kasb va shaxs o'rtasidagi uzviy aloqani chuqur tahlil qilish, ayniqsa, yoshlar orasida kasb tanlashga oid qarorlar qabul qilish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy jamiyatda kasbiy faoliyatga yondashuv tobora individuallashtirilmoqda.

Insonning ichki olami, uning psixotipik xususiyatlari, ijtimoiy tajribasi va mehnatga munosabati kasbiy muvaffaqiyatning hal qiluvchi omillari sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, ta'lim tizimi, kasbga yo'naltirish va kasbiy maslahat xizmatlarining ushbu jarayondagi o'rni beqiyosdir.

Bu orqali shaxsning ijtimoiy jihatdan faol, o'ziga ishonchli, mehnatga layoqatli va ijtimoiy foydali a'zo sifatida shakllanishiga zamin yaratiladi.

Adabiyotlar tahlili va mushohada

Shaxs va kasbiy faoliyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalasi psixologiya, pedagogika, sotsiologiya va mehnat iqtisodiyoti kabi fanlarning kesishgan nuqtasida o'rganiladi. Bu borada ko'plab olimlar tomonidan nazariy asoslar ishlab chiqilgan. Jumladan, L.S. Vygotskiy insonning shaxsiy rivojlanishini ijtimoiy-madaniy muhit bilan bog'lab, kasbiy faoliyatni bu jarayonning muhim tarkibiy qismi sifatida ko'radi¹. A.N. Leontev esa faoliyat nazariyasida kasbning shaxsiy taraqqiyotga ta'sirini tahlil qilib, shaxsning o'z faoliyati orqali shakllanishini ta'kidlaydi².

Psixolog A.E. Golomshtok kasb tanlashda shaxsning ehtiyojlari, motivatsiyasi va qiziqishlarini inobatga olish zarurligini uqtirgan³. Xuddi shunday, D.E. Superning kasbiy rivojlanish nazariyasida inson hayotining turli bosqichlarida kasbiy qarorlar qanday shakllanishi, ularning shaxsiy identifikatsiyaga qanday ta'sir qilishi chuqur o'rganilgan⁴. Unga ko'ra, kasb tanlash — bu shaxsning o'z qobiliyatlari va qadriyatlarini hayotga tatbiq etish vositasidir.

Mahalliy olimlardan R.A. A'lamova va S.N. Ismoilovlarning tadqiqotlarida esa O'zbekiston sharoitida yoshlarning kasbga yo'naltirilishi, shaxsga mos kasb tanlash tizimi va oila, maktab, jamiyatning bu jarayondagi o'rni keng yoritilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxsning qobiliyati va kasbiy faolligi o'rtasida muvozanat mavjud bo'lsa, u o'z kasbidan mamnun bo'ladi, bu esa o'z navbatida psixologik barqarorlik va ijtimoiy moslashuvga olib keladi⁵.

Mushohada qilinadigan bo'lsa, kasbiy faoliyat shaxsda ijtimoiy mas'uliyat, mustaqil qaror qabul qilish, o'zini rivojlantirishga intilish, mehnatga sadoqat kabi fazilatlarini shakllantiradi. Shu bilan birga, shaxsning individual psixologik xususiyatlari ham kasbda muvaffaqiyat qozonishiga ta'sir qiladi. Masalan, ekstravert shaxslar ko'proq jamoaviy faoliyatda muvaffaqiyatli bo'lsa, introvertlar mustaqil, tahliliy ish faoliyatida ustunlikka erishadi.

Kasbiy faoliyatga ongli yondashgan shaxslar o'z kasbini nafaqat daromad manbai, balki o'zini ifoda etish, jamiyatda foydali bo'lish vositasi deb biladi. Bu esa o'z navbatida mehnat unumdorligini oshiradi, kasbiy stressni kamaytiradi va barqaror ijtimoiy muhit shakllanishiga

¹ Vygotskiy L.S. Psixologiya va faoliyat nazariyasi. – Moskva: Pedagogika, 1982.

² Leontev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. – Moskva: Nauka, 1975.

³ Golomshtok A.E. Kasb tanlash psixologiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2005.

⁴ Super D.E. Career Development Theory: Life-Span, Life-Space Approach. – Boston: Houghton Mifflin, 1990.

⁵ A'lamova R.A. Yoshlarni kasbga yo'naltirish asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018.

Ismoilov S.N. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.

xizmat qiladi. Kasbga nisbatan befarqlik yoki noto'g'ri tanlov esa motivatsiyaning pasayishiga, shaxsiy inqirozga va ishga bo'lgan salbiy munosabatga olib keladi.

Shunday qilib, kasbiy faoliyat va shaxs o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilish orqali insonning hayot sifati, mehnatga bo'lgan munosabati va jamiyatdagi faolligi haqida chuqurroq tasavvur hosil qilish mumkin. Bu bog'liqlikni chuqur tushunish, ayniqsa, ta'lim tizimida kasbga yo'naltirish ishlarini olib borishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Kasbiy faoliyat inson hayotining ajralmas qismi bo'lib, u shaxsning shakllanishi, rivojlanishi va jamiyatdagi o'rnini belgilovchi muhim omildir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, shaxsning psixologik xususiyatlari, qadriyatlari, qobiliyatlari va ijtimoiy tajribasi uning kasb tanlashiga va ushbu faoliyatda muvaffaqiyatga erishishiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bilan birga, kasbiy faoliyat ham shaxsga teskari yo'nalishda ta'sir ko'rsatib, unda mas'uliyat, o'z-o'zini baholash, ijtimoiy faollik kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Kasb va shaxs o'rtasidagi muvofiqlik darajasi insonning hayotdan mamnunligi, mehnat samaradorligi va ijtimoiy moslashuviga kuchli ta'sir etadi. Ongli kasb tanlash va unga tayyorlanish esa bu bog'liqlikning muvaffaqiyatli shakllanishi uchun asosiy shartlardan biridir.

Tavsiyalar

1. Ta'lim tizimida kasbga yo'naltirish ishlarini kuchaytirish – o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va individual xususiyatlarini erta aniqlash orqali ularni mos kasbga yo'naltirish zarur.

2. Psixologik maslahat xizmatlarini rivojlantirish – maktab va kollejlarda qoshida kasbiy psixologlar faoliyatini kuchaytirish, kasb tanlashda ongli qaror qabul qilishga ko'maklashadi.

3. Oila va jamiyatning hamkorligini ta'minlash – ota-onalar farzandlarining kasb tanlash jarayoniga bevosita va ongli yondashuv bilan jalb qilinishi kerak. 4. Kasbiy tarbiya dasturlarini joriy etish – o'quv dasturlarida kasbiy qadriyatlar, mehnat madaniyati va shaxsiy javobgarlik haqida maxsus modullarni joriy etish lozim.

5. Yoshlar orasida kasbiy motivatsiyaning oshirish – turli seminar, trening, kasb festivallari orqali turli sohalar bilan tanishtirib borish foydalidir.

6. Kasbiy moslik testlarini tatbiq etish – zamonaviy texnologiyalar yordamida o'quvchilarning qobiliyati va kasbga moyilligini aniqlovchi testlar amaliyotga tatbiq etilishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vygotskiy L.S. Psixologiya va faoliyat nazariyasi. – Moskva: Pedagogika, 1982.
2. Leontev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. – Moskva: Nauka, 1975.
3. Super D.E. Career Development Theory: Life-Span, Life-Space Approach. – Boston: Houghton Mifflin, 1990.
4. Golomshtok A.E. Kasb tanlash psixologiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2005.
5. A'lamova R.A. Yoshlarni kasbga yo'naltirish asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018.
6. Ismoilov S.N. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
7. Bekmurodov O. va boshq. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2020.

8. Qodirov A. Kasbiy pedagogika asoslari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2019.
9. Azizxo‘jayev A.A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2006.
10. Karimova R.X. Ta’lim jarayonida psixologik yondashuvlar. – Toshkent: Fan, 2015.